

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ
збірник наукових праць
(за матеріалами науково-практичної конференції)

Одеса
2023

УДК:376
П781

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ
Вченої Ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
(протокол №4 від 26.10.2023 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ганчар І. Л. – доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання і спорту Національного університету «Одеська морська академія».

Кисличенко В. А. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцента кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – професор **Форостян О. І.**

Відповідальний редактор – професор **Соколова Г. Б.**

Технічний редактор – викладач **Маматова З. Р.**

Члени редколегії:

Лещій Н. П. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Арнаутова Л. В. – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Притиковська С. Д. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського», завідувачка СНДЗ №193 компенсуючого типу м. Одеси

Галущенко В. І. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Григор'єва Л. В. – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи №75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції) / редкол. О. І. Форостян та ін. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. 295 с.

УДК:376

ББК:74.00

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023

Перспективи досліджень у цьому напрямі вбачаємо в оптимальному поєднанні можливостей фізичного виховання, інструментальної трудової діяльності дітей та спеціалізованого навчання їх письму.

Список використаних джерел:

1. Єфименко М. М. Корекція кистьових функцій у дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць* : вип. 7, у 2 т./ за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2016. Т.1. С. 122-133.
2. Кантаржи В. К. Методичні особливості застосування ручних рухових дій у корекції порушень кистьових функцій у дошкільнят (стенд «Мураха»). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 4 (133). Одеса, 2020. №4. С. 101-108.
3. Кантаржи В. К. Класифікація координаційних кистьових функцій в контексті предметно-практичної діяльності старших дошкільників. *Науковий вісник*. 2022. №1. С. 68-73.
4. Козьявкина Н. В. и др. Система интенсивной реабилитации детей с церебральными параличами: новые возможности для коррекции речевых нарушений. *Дефектология*. Київ. 2002, № 5, с. 89-96.
5. Шевцов А. Г., Романенко О. В., Ханзерук Л. О., Чеботарьова О. В. Діти із порушенням опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі : методичні рекомендації Київ : Слово, 2013. 112 с.
6. Anoško Lūcija. Fine motor skills development in preschool-age children with speech and language disorders *Innovations, Technologies and Research in Education*. Rīga, University of Latvia. 2019. P. 393-404.
7. Varuzza Cristiana, D'Aiello Barbara, Lazzaro Giulia, Quarin Fabio, De Rose Paola, Bergonzini Paola, Menghini Deny, Marini Andrea and Vicari Stefano. Gross, Fine and Visual-Motor Skills in Children with Language Disorder, speech Sound Disorder and Their Combination *Brain Sci*. 2023, Vol. 13(9). P. 1289

Притиковська С. Д., Павловська К. Г.

СТАН ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Постановка проблеми. Мовлення займає особливе місце в системі психічних функцій людини. Вивчення онтогенезу дитячого мовлення засвідчує його величезну роль у психічному розвитку дитини, оскільки формування мислення, когнітивних функцій і становлення особистості тісно пов'язані з появою й розвитком мовленнєвої діяльності і будь-яка інша функціональна система, мовлення є найбільш чутливим до впливу несприятливих факторів у період його інтенсивного формування. Мовленнєві дефекти обмежують комунікативні можливості дитини, сповільнюють розвиток особистісних якостей, ускладнюють її соціальну адаптацію. У зв'язку з тим, що в наш час в Україні зростає кількість дітей з порушеннями в розвитку мовлення в загальному масиві дитячого населення (М. Шеремет), зміст і методика корекційної роботи з ними набуває особливої значущості. Це стосується як мовленнєвого, так і фізичного розвитку дітей.

Аналіз досліджень і публікацій. Найважливіше значення рухової

діяльності полягає в тому, що в її процесі відбувається формування здатності дитини керувати специфічним для людини, досить складним моторним апаратом. Довільне регулювання рухів у всіх видах діяльності засноване на поглибленому аналізі кінестетичних відчуттів, наявності різноманітних рухових уявлень, навичок і вмінь та тісно пов'язане з розвитком особистості, формуванням емоційної сфери. Істотною є роль пропріоцептивних імпульсів, що виникають під час виконання руху. Як фактор, що тонізує кору головного мозку, потік пропріоцептивних імпульсів розглядається активним і важливим початком, що виникає в процесі реалізації того чи іншого рухового акту, у тому числі й мовленнєвої діяльності (М. Бернштейн, М. Кольцова, М. Могендович).

Порушення пропріоцептивної імпульсації при зниженій руховій діяльності людини веде до гіпотонії, розладів рефлекторної регуляції м'язового тону та координації. У зв'язку з цим значущою проблемою є з'ясування впливу рухової діяльності на функціональний стан мозку, зокрема на мовленнєвий розвиток.

Дослідження О. Вінарської, Є. Соботович, Л. Чистович та інших учених показують, що психологічні механізми мовленнєвої діяльності корелюють із множинними відділами головного мозку, ураження яких спричиняє різні за своєю структурою мовленнєві дефекти, що вимагає використання диференційованих методів корекції. Ці положення дали підстави припустити особливе значення рухового аналізатора в розвитку діяльності мозку, а саме у виникненні й удосконаленні мовлення дитини дошкільного віку в нормі й при мовленнєвій патології.

Мета статті. Розкрити емпіричні аспекти психофізичного розвитку дітей з різними формами мовленнєвої патології.

Виклад основного матеріалу. З метою характеристики мовленнєвого й моторного розвитку дошкільників було розроблено методику кількісної оцінки якостей, що лежать в основі формування основних рухів, мовленнєвої й мимічної моторики в дітей. Було дібрано відповідні тести й запропоновано 5-бальну оцінну шкалу.

Для дослідження рівня мовленнєвого розвитку дітей запропоновано тести, що свідчать про рухливість артикуляційного апарату, загального звучання мовлення і сформованості лексико-граматичних категорій. Рухливість артикуляційного апарату було охарактеризовано за п'ятьма складниками: рухливістю губ, нижньої щелепи, язика, м'якого піднебіння та сформованості артикуляторно-координаційних укладів звуків. Загальне звучання мовлення поділено на 4 частини: темпоритм, дихання, голос (резонаторність) і виразність мовлення. До лексико-граматичних категорій, крім загальної характеристики, увійшли 6 значень: назва частин предметів і об'єктів, обсяг складової структури слова, уживання дієслів та їх словозміна, уживання прикметників, узгодження різних частин мови й користування фразою. Зміст і складність завдань добиралися з урахуванням онтогенезу дитячого мовлення. При цьому враховувалися найпоширеніші помилки та особливості стану мовлення дітей. Було використано таку систему оцінок: одним балом оцінювалося виконання

тесту в початковій стадії формування досліджуваного руху; двома – виконання завдань, у яких допущено більше ніж 50% помилок; трьома – якщо кількість помилок не перевищувала 50%; чотирма – якщо було до 25% помилок і 75% правильно виконаних завдань; п'ятьма – виконання завдань майже без помилок.

Також вивчались показники маси й довжини тіла, окружності грудної клітки, частоти серцевих скорочень, частоти дихання, життєвої ємності легенів було досліджено за загальноприйнятими методиками (Б. Ашмарін, Е. Вільчковський).

У мовленнєвому розвитку дітей зафіксовано низький рівень усіх трьох складників якості мовлення – рухливості артикуляційного апарату, загального звучання мовлення й сформованості лексико-граматичних категорій. Показники, що відповідають цим характеристикам мовлення, оцінено в межах від 1 до 3 балів. Такий самий результат ці дошкільники виявили і в тестуванні мимічної моторики. У більшості досліджених рухів вони поступалися дітям з нормальним мовленнєвим розвитком у всіх досліджених мимічних рухах на 10-30%, а в умінні регулювати напругу й розслаблення мимічних м'язів їх відставання було більш значним і складало 63%.

Виявлено, що за довжиною тіла й окружністю грудної клітки діти відповідають середньому рівню фізичного розвитку однолітків з нормальним розвитком. Водночас їхній рівень за масою тіла нижчий від середнього стандартного на 6% і за життєвою ємністю легенів – на 8%. Розрахунок індексу Пінье дозволив установити, що ці діти належать до низького рівня фізичного розвитку, оскільки не мають пропорційної статури, що відповідає віковій нормі.

Відзначено, що найбільшою мірою відставання дітей з мовленнєвою патологією проявляється в тих видах рухів, які вимагають утримання рівноваги в статичі й динаміці, орієнтування в просторі, швидкої зміни положення тіла. На нашу думку, причиною такого відставання є низький рівень розвитку рівноваги й здатності узгоджувати окремі рухи в цілісний руховий акт. Так, за здатністю утримувати рівновагу, стоячи на одній нозі, руки на поясі, діти з порушеннями мовлення показали результат, що становить у середньому лише 29%, а під час ходьби по похилому ослоні – 46,6% від норми. З усіх видів лазіння тест, пов'язаний з підлізанням під мотузкою, натягнутою на невеликій висоті, викликав у них найбільші утруднення. А саме такі вправи вимагають чітко погоджених рухів окремими частинами тіла, тобто певного рівня розвитку координаційних здібностей.

Виявлено, що мовленнєвий, мимічний і загальний руховий розвиток дітей з тяжкими порушеннями мовлення характеризується істотним відставанням у сформованості цих функцій щодо однолітків з нормальним мовленнєвим розвитком. Ці дані, а також результати досліджень М. Аксьонової, Л. Беякової, І. Горської, Л. Суянгулової та інших учених, дали підстави припустити наявність взаємозв'язку між моторним розвитком у цих дітей і станом їхнього мовлення.

Зафіксоване істотне відставання дітей з тяжкими порушеннями мовлення від однолітків з нормотиповим розвитком з усіх видів моторики. Вони не володіють навичками координації своїх рухів, не можуть чітко, вчасно, у необхідній послідовності й мірі чергувати напруження й розслаблення певних м'язових груп. Їхні рухи позбавлені точності, гармонійності, цілісності. Це стосується як локальних рухів, наприклад ручної й мимічної моторики, так і глобальних, таких, як ходьба, біг, стрибки, метання, лазіння.

Висновки. Розвиток моторних функцій дітей із ТПМ було розглянуто в психолого-педагогічному аспекті з метою пошуку нових шляхів і обґрунтування найбільш ефективних педагогічних умов для навчання, розвитку й виховання дітей з порушеннями мовлення. Відзначено, що основними особливостями розвитку їхньої моторики є порушення рівноваги, координації рухів, недиференційованість рухів пальців рук і артикуляційної моторики. Відтак, доцільним є використання синхронного розвитку рухових і мовленнєвих здібностей у дітей із ТПМ.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. Київ : Видавничий дім «Слово», 2004. 376 с.
2. Притиковська С. Д. Стан мимічної моторики в дошкільників-логопатів // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка (педагогічні науки): 36. наук. пр. Луганськ: Видавництво ЛНПУ ім. Тараса Шевченка “Альма-матер”, 2006. Вип. 8 (103) травень. Ч.І. С. 232-240.
3. Притиковська С.Д. Особливості фізичного розвитку дітей при моторній алалії // Молода спортивна наука України: 36. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 6: У 2 т. Львів : Вид. дім “Панорама”, 2002. Т. 2. С. 372-374.
4. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти: Матеріали Міжнар. Конф., Київ/за ред.: В. І. Бондаря, Р. Петришина. Київ : Наук. Світ, 2004. 200с.

Притиковська С. Д., Райкова А. Д.
**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІГРОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ**

Постановка проблеми. За даними вчених (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, Г. Люблінська та ін.), найбільш ефективним засобом психічного розвитку дітей дошкільного віку є ігрова як провідна діяльність дітей означеного вікового періоду.

Гра не може відбуватися без мовленнєвого спілкування. Вона супроводжується мовленням, фразами, міркуваннями, діалогом, розмовним мовленням як відображення характеру ігрових ролей. У грі діти словами передають переживання людей, їхні турботи, радощі, хвилювання і т. ін. Отже, гра є специфічною формою пізнавальної діяльності, в ході якої дитина дією, мовленням і почуттями відображає дійсність.

Аналіз досліджень і публікацій. Гра - вивчається у психології, етнографії, історії культури, в теорії управління. Спробу систематичного вивчення гри в кінці ХІХ ст. першим зробив німецький вчений К. Гросс,